

Наталія Дігтяр,

член Національної спілки народних майстрів України, керівник гуртка з малярства на склі
Полтавської спеціалізованої школи-інтернату I–III ступенів № 2 імені Н. К. Крупської

НАРОДНА КАРТИНА НА СКЛІ НА УРОКАХ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

У статті охарактеризована народна картина на склі в контексті уроків образотворчого мистецтва в основній школі. Розроблені автором методичні рекомендації допоможуть учителям образотворчого мистецтва донести до учнів основної школи технологічні особливості створення народної картини на склі.

Ключові слова: народна картина на склі, уроки образотворчого мистецтва, учні основної школи.

Актуальність проблеми. Демократичні соціально-економічні та політичні перетворення в українському суспільстві, його гуманізація в усіх сферах діяльності людини створюють сприятливі умови для всебічного розвитку особистості. Перед системою освіти сьогодні постають завдання формування особистості на кращих зразках народного мистецтва, набуття нею художнього досвіду, реалізації духовних потреб.

Ідеї виховання учнів на ґрунті народного мистецтва обстоювали вітчизняні вчені: Є. Антонович, А. Бойко, Г. Ващенко, І. Велигодська, О. Вишневський, О. Гевко, Р. Захарчук-Чугай, С. Коновець, Т. Придатко, Т. Саєнко, С. Свид, М. Селівачов, М. Стельмахович, М. Сумцов, Б. Щербаківський. Цікавим, але недостатньо досліджуваним у мистецькій теорії та практиці є один із різновидів народного мистецтва – народна картина. Це твори світського змісту XVIII–XX ст., що були написані для селян та міщан; стилістика їх відрізнялася від академічного мистецтва не стільки рівнем професійності, як особливим оригінальним баченням автора [5], [6]. Незважаючи на яскраво виражені риси індивідуальності, художники тяжіли до відтворення в народній картині тематики, яка пов'язана з життям, уявленнями про красу, кохання, щастя, добробуту, традиційними сюжетами з історичного минулого. Площинність, лінійність зображення, активне використання художниками лінії, контуру, який підкреслював забарвлення предметів, синтез фігуративності та орнаментики, поєднання локальних червоного, зеленого, жовтого кольорів надає народним картинам унікальності в порівнянні з іншими видами народного мистецтва, надзвичайної яскравості та сили впливу на емоції глядача.

Дослідники виявили оригінальну, несхожу на будь-який інший вид народного мистецтва, манеру виконання народної картини (Т. Марченко-Пошивайло, Я. Музика, О. Найден, В. Откович, О. Романів-Триска). Ці твори виконували на різних поверхнях (папір, дерево, полотно, скло).

Методика вивчення учнями основної школи процесу малювання народних картин на склі недостатньо розроблена в педагогічній практиці, що визначає **мету даної статті**.

Виклад основного матеріалу. Учні основної школи знайомі з народним розписом та декоративним малюванням. Вони вміють користуватися олівцем, акварельними та гуашевими фарбами, створюючи кольорові гармонії, знають та використовують елементарні правила побудови художнього твору, основні закони композиції та засоби її організації. Учні 5–7-х класів розвивали технічні навички декоративного малювання на уроках образотворчого мистецтва, створюючи візерунки в колі, прямокутнику, смужці ще в початковій школі [2]. Отже, вже знайомі з деякими видами народного мистецтва та мають первинні уявлення про декоративне, узагальнене зображення рослинного, тваринного світу та фігури людини в народному малюванні. Цей вік, за твердженням науковців, найбільш сприятливий для розвитку декоративного малювання, оскільки учні ще не знайомі з анатомічними особливостями зображення фігур людини та тварини, законами перспективи та академічного малювання, що для створення композицій в народному мистецтві не так важливо. Водночас учні основної школи вміють координувати роботу рук та очей, порівнювати, зіставляти та узгоджувати окремі елементи твору [3]. Вони здебільшого акуратні в роботі, здатні до сприйняття нових цікавих технік та видів народного мистецтва.

На відміну від молодших школярів, учні 5–7-х класів не розфарбовують і не оздоблюють роботи, а намагаються відтворити зображення в реальному кольорі. Проте відчуття єдності декоративних та локальних відношень кольорів у школярів ще не сформовано, а це заважає їм досягти в малюнках правильнього кольорового вирішення [4]. Учні основної школи люблять копіювати малюнки дорослих. Зміст малюнків, виконаних без керівництва учителя, – це копії з картин, ілюстрації, а також різні варіації на теми оригіналів.

Хлопці захоплюються визначними подіями. Їх приваблюють воїни, герої, видатні особистості, військове спорядження, батальні сцени. Дівчата люблять зображувати жіночі образи та квіти [1].

Народне малювання не зводиться до єдиного каліграфічного стандарту, а отже, потрібно побачити в учнівському творі індивідуальне, плекати та розвивати його [2], [6].

Основним художнім засобом малярства на склі є лінія. На думку педагога, митця, дослідника народного малярства В. Парахіна, лінія в народному малярстві характеризується певною каліграфічністю [7].

За дослідженнями мистецтвознавців (Є. Шевченко, В. Титаренко), педагогів (В. Парахін), усе різноманіття використання лінії в процесі малювання в народному мистецтві зводиться до повторення відповідно зображуваної форми, варіантності двох первинних її елементів: сталої прямої лінії та варіативної півкруглої лінії, яка використовується набагато частіше. Лінії в народному малюванні слід наносити згори донизу і зліва направо, плавно і легко.

На основі досліджень педагогів, мистецтвознавців та запропонованої В. Парахіним методики нанесення ліній у народному малярстві нами розроблені вправи та завдання для опанування учнями народної картини на склі.

Для ознайомлення з малярством на склі необхідне таке **обладнання та матеріали**:

- > скло невеликого розміру (10 x 15 см, 15 x 20 см), товщиною 2–4 мм;
- > олійні або темперні фарби (в умовах школи їх можна замінити гуашевими фарбами, які з'єднують з невеликою кількістю клею ПВА);
- > туш – чорна чи кольорова (учням основної школи замість туші можна запропонувати для малювання контурів чорний або кольоровий спиртовий маркер);
- > пера (для туші);
- > пензлі колонкові (№ 2–№ 5);
- > розчинник для олійних або темперних фарб (вода – для гуашевих);
- > лак (для олійних фарб);
- > кольоровий картон, фольга чи тканина, які слугуватимуть фоновим підкладом у композиції;
- > палітра, серветки;
- > скотч (для обробки країв скла);
- > для розробки ескізів та створення їх зворотних проєкцій – папір, олівець, гумка;
- > рама для оформлення твору малярства на склі.

Вправи та завдання з навчання учнів основної школи малярства на склі

Вправа №1. Малювання ліній тушшю на склі.

Завдання: оволодіти прийомами малювання ліній на склі.

Обладнання та матеріали: скло, туш, пера.

Скло перед початком роботи треба ретельно обробити – змити бруд мильною та чистою водою, висушити, заклеїти краї тонким скотчем, щоб уникнути порізів. За допомогою пера, змоченого в чорну туш, проведемо лінії на склі.

Спочатку проводимо прямі лінії – довгі та короткі, потім – хвилясті. Лінії повинні бути вільними та стрімкими. Перед тим як малювати на склі, варто потренуватися проводити лінії пером на аркуші паперу. Цю вправу можна повторити на склі, використовуючи кольорову туш. Червоні, зелені, сині та жовті лінії будуть напівпрозорими.

Народні митці у своїх роботах використовували в одній композиції і кольорову, і чорну туш, вдало поєднуючи намальовані різними способами елементи композиції. Слід звернути увагу на нахил пера. Його тримають у руці, як пензель або кулькову ручку.

Малювати пером на склі потрібно повільно, акуратно і впевнено. Якщо лінія вийшла невдалою, її витирають вологою серветкою. Але багато виправлень можуть зіпсувати твір, тому бажано в період навчання використовувати ескізи [1].

Заздалегідь малюють ескіз, потім створюють його зворотну проєкцію. Це треба зробити тому, що твір виконують на одній стороні скла, а лицьовою стороною композиції стає друга сторона. Ескіз підкладають під скло, щоб уникнути виправлень під час малювання контурів. Митці, такі як А. Рак, І. Сколоздра, не користувалися ескізами, а створювали власні композиції прямо на склі, вправно володіючи лінією. Поступово в учнів основної школи треба розвивати саме такий навик.

Вправа № 2. Малювання контурів тушшю.

Завдання: оволодіти прийомами нанесення контурів тушшю на скло.

Обладнання та матеріали: скло, туш, пера.

Контур у зображеннях на склі використовується доволі часто. Його проводять чорною або кольоровою тушшю перами різної товщини. Контур може повністю окреслювати зображення об'єктів, а може тільки підкреслювати необхідні акценти в композиції.

Контуром, наведеним за допомогою пера та туші, в народних картинах та іконах на склі зображували часто всі елементи композиції твору або тільки окремі деталі (риси обличчя, елементи одягу, квіти).

Вправа № 3. Малювання контуру маркером на склі.

Завдання: оволодіти прийомами нанесення контурів на скло.

Обладнання та матеріали: скло, маркери.

В умовах школи краще запропонувати учням малювати на склі чорним маркером замість туші, а замість олійних чи темперних фарб використати гуашеві фарби з додаванням невеликої кількості клею ПВА. За допомогою маркера проведемо лінії на склі.

Маркер тримають у руці, як кулькову ручку. Лінії проводять впевнено, не відриваючи руки від скла, коли малюють окремі елементи. Намальований таким чином контур, на відміну від контуру тушшю, швидко сохне, не розтікається по склу. Єдиний недолік такого малювання – контур завжди однакової товщини та прозорий. Поверх нього фарбу потрібно наносити легко, не терти пензлем на одному місці, щоб контур не розмити.

Вправа № 4. Малювання контурів пензлем.

Завдання: оволодіти прийомами нанесення контурів на скло.

Обладнання та матеріали: скло, гуашеві фарби, клей ПВА, пензлі, вода.

Малювати контури зображень, лінії, риси на склі можна і пензлем. Для цього необхідні різної товщини розмірами від № 2 до № 5. Змоченим у фарбу пензлем проводимо лінії – рівні та хвилясті.

Руку не відриваємо від скла до завершення малювання певного елемента композиції. В народних картинах на склі пензлем промальовували складки одягу, пелюстки квітів та замальовували фарбою окреслену контуром ділянку композиції.

Вправа № 5. Малювання простих зображень. Квіти.

Завдання: оволодіти прийомами малювання квітів на склі.

Обладнання та матеріали: скло, чорний маркер, гуашеві фарби, клей ПВА, пензлі, вода.

Спочатку обведемо чорним спиртовим маркером контур зображення квітки. Намітимо основні елементи зображення – пелюстки, середину, стебло, листя. Після цього пензлем, змоченим у білу фарбу, з'єднану з невеликою кіль-

кістю клею ПВА, промалюємо прожилки на пелюстках та листках квітки. Далі, коли фарба висохне, починаємо промальовувати обмежений чорним контуром фрагмент композиції на склі відповідними кольорами: наприклад, червоним – квітку, зеленим – листя. Після висихання цієї ділянки на склі, кольором зафарбовуємо тло композиції відповідно до творчого задуму. Пензлем можна малювати на склі й без використання контуру. Так званним «вільним» розписом за допомогою декількох фарб малюють квіти або орнаменти на одязі фігур в іконопису на склі.

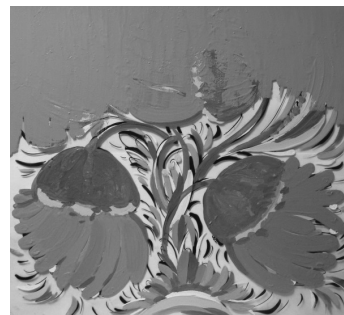

Вправа № 5. Послідовне нанесення шарів фарби на скло.

Завдання: оволодіти прийомами послідовного нанесення шарів фарби на поверхню скла.

Обладнання та матеріали: скло, гуашеві фарби, клей ПВА, пензлі, вода.

Тонким пензлем, змоченим у фарбу відповідного кольору, промалюємо контури зображень у композиції та дрібні деталі. Після цього іншим кольором позначимо потрібні елементи зображення. Коли фарба висохне, на неї другим шаром наносимо інший колір уже більш товстим пензлем. Після висихання другого шару фарби на нього наносимо третій шар уже іншої фарби, відповідно до задуму твору, і так далі – доки не промалюємо всю поверхню скла.

Після опанування вправ з мистецтва малювання на склі, можна запропонувати учням завдання зі створення композицій на склі.

Завдання № 1. Малювання пейзажу на склі.

Мета: навчитися зображувати природу на склі.

Обладнання та матеріали: скло, гуашеві фарби, спиртовий маркер, клей ПВА, пензлі, вода.

Створюємо ескіз майбутнього твору – пейзаж. Виконуємо зворотну проекцію ескізу даного пейзажу. Його підкладаємо під скло і обводимо контури зображень кущів, дерев, пагорбів, хат, хмар на небі. Використовуючи прийоми і контурного, і вільного малювання фарбами, пошарового нанесення фарби на поверхню скла, створення ефектів прозорості в композиції, пишемо пейзаж на склі. Пам'ятаємо про особливість малювання на склі: у першу чергу малюємо дрібні деталі, відблиски на поверхнях предметів; далі – більші елементи; тло композиції промальовуємо в останню чергу.

Завдання № 2. Малювання натюрморту на склі.

Мета: оволодіти приемами малювання натюрморту на склі.

Обладнання та матеріали: скло, туш, пера, олійні фарби, пензлі, розчинники для олійних фарб.

Робота розпочинається з малювання ескізу майбутнього натюрморту. Створюємо зворотну проекцію даного ескізу. Скло прикладаємо на зворотну проекцію та обводимо контури зображень у натюрморті. Далі продовжуємо роботу над твором у кольорі. У першу чергу промальовуємо відблиски на поверхнях овочів, фруктів, предметів побуту. Після цього малюємо тіні (власні та падаючі). Далі замальовуємо відповідними кольорами предмети натюрморту. В останню чергу зафарбовуємо тло композиції. Для створення цікавих ефектів на робочу поверхню скла, що вже висхла, можна прикласти кольоровий папір, тканину чи фольгу. Насамкінець оформлюємо твір у раму.

Завдання № 3. Копія народної ікони на склі.

Мета: використовуючи репродукцію народної ікони на склі, створити її копію на склі.

Обладнання та матеріали: репродукція народної ікони на склі, скло, туш, пера, олійні або темперні фарби, пензлі, розчинники для олійних або темперних фарб, фольга.

На репродукцію обраної народної ікони прикладаємо скло. Переносимо основні контури образів на скло, повторюючи манеру художнього письма іконописця. Виконуємо твір у кольорі, копіюючи живописні прийоми, які використовував художник. Залишаємо не зафарбовані ділянки скла для подальшого створення ефектів сяйва в народній іконі. Прикладаємо фольгу на ці ділянки скла. Оформлюємо власноруч створений зразок народної ікони в раму.

Висновки. Отже, вікові особливості учнів основної школи потрібно враховувати вчителю на уроках образотворчого мистецтва у вивченні різновиду народного мистецтва – малярства на склі. Важливо не тільки навчити дітей основним приемам цього різновиду народного мистецтва, а й збагачувати їхній художній досвід, формувати емоції школярів. Окремого дослідження також потребує поглиблене

вивчення артефактів народного малярства на склі як джерела національної самобутності, творчості самодіяльних художників народного мистецтва України та інших країн, де мистецтво малярства на склі набуло широкого розповсюдження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Дігтяр Н. М. Малярство на склі та його вивчення на уроках образотворчого мистецтва учнями основної школи : метод. посіб. / Н. М. Дігтяр, Т. В. Сасенко. – Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2013. – 134 с.
2. Изобразительное искусство в школе / под ред. В. В. Колокольникова. – М. : Педагогика, 1975. – 96 с.
3. Крутецкий В. А. Психология подростка / В. А. Крутецкий. – М. : Просвещение, 1986. – 336 с.
4. Мухина В. С. Возрастная психология: феноменология развития: детство, отрочество : учеб. для студ. вузов. – 5-е изд., стереотип. / Мухина В. С. – М. : Академия, 2000. – 456 с.
5. Найден О. С. Українська народна картина. Фольклорний та етноісторичний аспекти походження і функцій образів / О. С. Найден : автореф. дис.... д-ра мистецтвозн.: 17.00.01. – К., 1997.
6. Українське народне малярство : альбом-каталог / [автор упоряд. : Є. Шевченко, В. Корнієнко]. – К. : Народні джерела, 2001. – 120 с. : іл.
7. Парахін В. Г. Лінія в традиційному народному мистецтві / В. Г. Парахін. – Луцьк : ВМА «Терен», 2006. – 66 с.

Стаття надійшла до редакції 20 березня 2014 року

Дігтяр Н. Народная картина на стекле на уроках изобразительного искусства

В статье представлена народная картина на стекле в контексте уроков изобразительного искусства в основной школе. Разработанные автором методические рекомендации помогут учителю изобразительного искусства донести до учеников основной школы технологические особенности создания народной картины на стекле.

Ключевые слова: народная картина на стекле, уроки изобразительного искусства, ученики основной школы.

Digtyar N. Painting on glass of the lessons of art

The article describes the folk painting on glass in the context of arts lessons in basic school. Developed by the author methodical recommendations will help a teacher of fine arts to convey to students of basic school the technological features of folk painting on glass.

Keywords: folk painting on glass, arts lessons, pupils of basic school.